

הרב רפאל וסרטיל

המפגש עם דבר ה' בדור התחיה דרכו של מרן הרצי"ה בלימוד התנ"ך

ישיבה עם שיעור קבוע בתנ"ך

מרן הרב זצ"ל בבואו לייסד את הישיבה המרכזית העולמית בירושלים, קבע מה תהיה השאיפה שתתווה את דרכה של הישיבה ומה יהיו סדרי הלימוד בישיבה (ראה מאמרי הראי"ה עמ' 62). במסגרת זו קבע כי "תורה שבכתב, ילמדו בישיבה בשום שכל עומק הפשט וחכמת הלשון וקדושת הרוח, בסיוע של כל הידיעות המביאות לחקר עומקה של תורה וקדושתה, ולהבנת הרוח העליון והפנימי של כתבי הקודש כולם, כל ספר וספר לפי עניינו וטיבו וערכו". חידוש גדול היה בקביעה זו¹, שכן ברובם המכריע של הישיבות לא הוקדש זמן מסודר לעיון בפרשיות התורה והנ"ך. לימוד הגמרא והפוסקים היה יסודו ועיקרו של הלימוד הישיבתי. לימוד התנ"ך עורר חששות², לכן לא ניתנה כמעט תשומת לב ללימודו.

יחסו המיוחד של מרן הרב זצ"ל ללימוד התנ"ך בא לידי ביטוי בתאורו הנפלא של הרב משה צבי נריה זצ"ל בספרו "בשדה הראי"ה" (עמ' 125-126). ראה גם אורות התפילה עמ' 27), וכך מסופר שם: מספר הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך בשמו של הרב שלמה זלמן זלזניק, מראשי ישיבת "עץ חיים" בירושלים, על אשר אירע כאשר בא לביתו של מרן הראי"ה ערב שבת אחר הצהריים בענין

1 יש לציין כי לקביעת שיעור קבוע בלימוד תורה שבכתב ישנו תקדים. בישיבת וולוז'ין הנהיג הנצי"ב שיעור יומי בפרשת השבוע, שיעור המהווה בסיס לפירושו "העמק דבר" על התורה. בזה ובדברים נוספים, ישיבת "מרכז הרב" ממשיכה את מסורת ישיבת וולוז'ין (עיין "אוהב ישראל בקדושה" ח"א עמ' 16).

דרכו של הנצי"ב השפיעה מאוד על מרן הרב זצ"ל, וכך מעיד רבי מאיר ברלין, בנו של הנצי"ב: "מעטים הם מאוד בין תלמידי וולוז'ין שעלו לגדולה, שחותם הישיבה הזאת ודרך החיים של העומד בראשה, אבא זצ"ל, נשארו טבועים כל כך בנשמתם כמו שהיה במרן הראי"ה" (שם ח"ה עמ' 69).

2 במאמר "תעודת ישראל ולאומיותו" (ראה אוצרות הראי"ה ח"ב עמ' 64, מהדורת תשס"ב) נותן מרן הרב זצ"ל ביטוי ל'חששות' אלו, באמרו: מפי הגדול שבחכמי ישראל [למדנו]: "מנעו בניכם מן ההגיון..." (ברכות כח ע"ב). ורש"י התיר לפרש: "אל תרגילום במקרא יותר מדאי". הוי מקרא, מקרא! רוח אפינו, דברי אלקים חיים, היש בו די?! האפשר לנו לומר די למקור הטוב והאור?! אבל מה נעשה? אנוסים אנחנו! – מפני תרעומת המינים, האומרים אין תורה אלא זו [שבכתב]. וראה אריכות דברים בנושא בספר "מכתם לדוד" לזכר הרב דוד ד"ר אוקס (הראני מ"ר הרב איתן שנדורפי שי").

דחוף בנוגע לכספי ישיבת "עץ חיים":

כשבאתי לביתו ונגשתי לדלת חדרו הקטן בו ישב ולמד וכתב, לא דפקתי מיד אלא שמתי אוזן לשמוע אולי הרב לומד ואין להפריעו, והנה עולה באזני קול המיה נרגשת... הרב לומד פרקי תנ"ך בהטעמה מרובה, וחוזר עליו ביתר הטעמה. ופתאום קולו עולה והוא חוזר וקורא את הפסוק בהתרגשות גוברת, וכאילו נתגלו לו דברי הנביא בגילוי חדש. הוא עובר לפסוק נוסף, וחוזרים הדברים, והלימוד נמשך. גדלתי בירושלים בין גדולים ויראים, צדיקים וחסידים, ראיתים בלימודם ושמעתים בתפילתם, אבל מעולם לא שמעתי לימוד תנ"ך כזה. היה זה לא לימוד, אלא תפלה. ולא תפלה רגילה אלא עבודה שבלב. כך מתפללים קדושי עליון בעת רצון, בשעות התעלות, בדחילו ורחימו... אמרתי לעצמי: ידעתי שהרב הוא גאון וצדיק, אולם כאן הוא נתגלה לפני כאחד קדמון, שלא מעולם שלנו...

על השיעור בתנ"ך הופקד מרן הרצי"ה עוד בחיי אביו הרב. בשיעוריו ניכרה בקיאותו המופלגת, ועומק הסתכלותו הרעיונית-אמונית בכל התחומים. השיעורים היו מיוחדים ומרתקים. ומסופר שאביו, מרן הרב זצ"ל, היה לפעמים מתחבא מאחורי המחיצה, כדי שבנו לא יראהו ולא יבוא במבוכה, ומאזין לשיעורי בנו. (ראה "משמיע ישועה" עמ' 120)

ייסודו של שיעור בתנ"ך כחלק מהסדר הישיבתי הצמיח במהלך השנים תלמידי חכמים חשובים בקיאים ו"מקושטים" אף בכ"ד ספרים.

דרכו המיוחדת של מרן הרצי"ה בלימוד תנ"ך

דרך מיוחדת היתווה מרן הרצי"ה בלימוד פרשיות התורה והנ"ך, דרך הראויה לדורנו, דור התחיה, ויונקת מן האורות הגדולים שהותיר לנו מרן הרב זצ"ל. במלא קומתו, התגלה מרן הרצי"ה, בשעה שהעביר את השיעור בפרשת השבוע, כפי שמעידים תלמידיו הרבים בפה מלא. בשיעור זה, מלבד ההדרכות היקרות בנושאי תורה, מדינה, מוסר, אמונה ועוד, ישנן הדרכות יקרות בדרך לימוד פסוקי התורה והתנ"ך בכלל, בדור של גאולה ותחיה. אבקש למנות חמש מן ההדרכות היקרות העולות מן השיחות ומהוות יחד שיטה כוללת הדורשת מבט חדש ומיוחד על פרשיות התורה והנ"ך, מבט הראוי לבני דור התחיה.

הדרכה ראשונה: מפגש עם דבר ה'

לימוד התורה אינו רק עיון בספר החוקים שניתן לנו על ידי רבונו של עולם בשעה שעמדנו למרגלות הר סיני, אלא מפגש מתמיד עם דבר ה' המתגלה אלינו בכל עת ובכל שעה.

לכן, במהלך לימודנו, נבקש להתרומם, להפגש עם רבונו של עולם ולא רק להבין את מובנם של הפסוקים. נשים דגש על משמעות המקראות עבורנו – עבור כל אחד מאתנו באופן פרטי ועבורנו כאומה.

עלינו להביט בעומקם של פסוקי התורה ויחד עם זאת בעומקם של המאורעות העוברים עלינו כאומה. מאורעות אלו הם המשך ישיר של פסוקי התורה. הליכת אברהם אבינו לארץ ישראל משמשת תקדים לזכותנו לשוב לארצנו לאחר אלפיים שנות גלות, המאבקים עם ישמעאל מהווים תקדים למאבקים המלווים אותנו יום יום שעה שעה. עלינו להאזין היטב לדברי התורה - דברי אלקים חיים - ולכלכל את צעדינו על פיהם.

בל נחשוב כי דברים אלו היו נחלת העבר. אדרבה עלינו להתעמק עוד ועוד בזכות הנפלאה שעומדת לפתחנו – שיבת עם ישראל לארצו והמשכת המפעל הגדול שהחל אצל אברהם אבינו.

הדרכה שנייה: מעלתם של ישראל

שנינו במסכת ברכות (יא ע"ב) כי שלוש ברכות יש להקדים ללימוד תורה. ברכה ראשונה (לפי גירסת רש"י): "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה". ברכה שנייה: "המלמד תורה לעמו ישראל". וברכה שלישית, בשם רב המנונא: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". על זו האחרונה כותבת הגמרא, שזוהי המעולה שבברכות.

מרן הרצ"ה רגיל היה להזכיר כי מעלתה של ברכה זו בהזכרת מעלתם של ישראל, שהיא הסיבה לנתינת התורה, ולא להפך. הבחירה האלקית בעם ישראל קודמת למתן תורה, והתורה מוציאה לפועל את קדושתם של ישראל.

לכן, במהלך לימודנו, נזכיר שוב ושוב את מעלתם של ישראל, כהדרכת חז"ל במסכת בבא מציעא (פ"ה, ב), שלימוד תורה לאמיתתה הוא בהכרה הברורה המנוסחת בברכת התורה בתחילה. בתוכן הברכה נקבע כי "אשר בחר בנו מכל העמים" קודם ל"נתן לנו את תורתו", וכל כך גדול ערכה של הבנה זו עד שקבעה הגמרא, שחוסר לימוד התורה בדרך זו, הוא העומד בשורש הגלות כולה – אמר רב יהודה אמר רב: ...על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר: "ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם" (ירמיה ט, יב). אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה.

ועוד אמרו חז"ל (ויקרא רבה ב', ה): כך אמר לו הקב"ה למשה: כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל - שבח! לגדלן ולפארן - פאר! למה? שאני עתיד להתפאר בהם, שנאמר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בכך אתפאר" (ישעיה מט, ג).

הדרכה שלישית: גדלותם של חז"ל ושל חכמי הדורות

שיחותיו ושיעוריו של מרן הרצ"ה מלאים בהתייחסויות לגדלותם של חז"ל באופן מיוחד ולגדלותם של חכמי ישראל לאורך הדורות.³ וכך אמר באחת משיחותיו (ראה שיחות הרצ"ה תלמוד תורה עמ' 296): כשעסקו דורות אחרונים בבירורי הלכה של דורות קדמונים, לפעמים היה מזדמן להם להקשות קושיות, מתוך דרך ארץ אימה ופחד וחרדת קודש. כמובן לא מתוך רצון להקשות קושיות אלא כדי לברר. ואותו ראש ישיבה גדול, רבי, כשרצה להקשות קושיה על רבי יוסי שהיה בדור לפניו, הקדים הקדמה מתוך הערכה נוראה: "אנן עלובייא מקשייא על דרבי יוסי" (ירושלמי גיטין ו, ז) – אנחנו העלובים מעזים להקשות קושיה על רבי יוסי. ומיד יש הגדרה: "כשם שבין זהב לעפר, כך בין דורנו לדור של אבא". ראשונים כמלאכים!

חז"ל אומרים: "אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים" (שבת קיב ע"ב). לפני שנים רבות ביקר אצלנו ידיד חסיד גור. הוא הסביר: אם אתה מתייחס לראשונים כמלאכים, אתה בן-אדם, אך אם אתה מתייחס אליהם כאל בני-אדם, אינך אלא חמור, בלי שכל. אין זה רחוק

3 ראה מכתבו של מרן הרצ"ה למר אמנון שפירא ב"להלכות צבור" עמ' רטו-רטז, שיחות הרצ"ה ארץ ישראל עמ' 345, ועוד. בהקשר זה נפלא סיפורו של הרב אליהו מאל, ראש ישיבת "מה יפו פעמיך" ביפו (משמיע ישועה עמ' 136): באחת מהשיחות במוצאי שבת הזכיר מרן הרב צבי יהודה את פרשן התורה הקדום ר' אברהם אבן עזרא, שעל חידושיו בפרשנות התורה חלקו רבים. לפתע, החל לומר אחד הבחורים, שנמנה על תלמידי ישיבה אחרת, דברים בגנות האבן עזרא. כעס הרב על חוצפת התלמיד, ושאלו: "מי אתה?" – והתכוון – מי אתה שתחלוק על האבן עזרא? אך התלמיד שלא ירד לסוף כוונתו של הרב ענה לו את שמו, ומסר את שמה של הישיבה ממנה בא. הרב היה נסער כולו על הדרך בה מדבר התלמיד על פרשן מראשית תקופת הראשונים כאבן עזרא. הוא שב ואמר שכך לא מדברים. אך התלמיד התעקש, וניסה לתרץ ולהסביר במה טעה האבן עזרא. הרב נזף בו, מחה על דבריו ואמר לו לשוב מדבריו, אך ללא הועיל. מתח רב שרר בחדר בין התלמידים, שלא הבינו כיצד מעז התלמיד להתנהג כך. לאחר דין ודברים חש התלמיד שדיבר שלא לעניין וביקש מהרב סליחה, אך הרב אמר לו שלא ממנו עליו לבקש סליחה אלא מהאבן עזרא. לזאת סירב התלמיד. הוא התבצר בעמדתו שהאבן עזרא טעה, ואז גינהו הרב בחריפות רבה. קשה לתאר את הזעזוע שחשנו אנו התלמידים בשמענו את דברי הרב. אלו היו ביטויים שמעודנו לא שמענו את הרב מוציא מפיו.

מן האמת. הערצה של גדולים היא בעצמה ביטוי של גדלות. הדבר אמור לגבי הדורות הקדמונים וגם לגבי ה'ראשונים'.

הדרכה רביעית: אחדות התורה

באשר לאחדות התורה, רגיל היה מרן הרצ"ה לצטט את הפסוק בתהלים (סב, יב) "אַתָּת דְּבַר אֱלֹקִים שְׁתִּים זוֹ שְׁמַעְתִּי כִּי עַז לְאֱלֹקִים". על פסוק זה אמרו חז"ל כי זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו ורק אנו שמענום כשתי לשונות.

על כן נוהג היה מרן הרצ"ה בשיחותיו על התורה להראות כיצד כל פרשיות התורה חוברות זו לזו ואחוזות זו בזו ומהוות יחד את דבר ה' האחד אל עמו הנבחר, מראש ועד סוף. וכך אמרו חז"ל (שיר השירים רבה א, ג): "רבי לוי בשם רבי חמא ב"ר חנינא אמר: אלו פרשותיה של תורה שהן חרוזות זו בזו ומושכות זו בזו ומדלגות זו מזו ודומות זו לזו וקרובות זו לזו".

לכן, במהלך לימודנו, נשים דגש על סדר הפרשיות והשתלשלותן מ"בראשית" ועד "לעיני כל ישראל", נעמיק בהן ונבקש לראות את התוכן הפנימי המאחד את פרטיהן. כך תהא התורה תמימה ומשיבת נפש ולא "צו לצו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם זעיר שם" (ישעיהו כח, י).

ככלל, לאורך הדורות, ידע עם ישראל לגשת אל מקורות קודשו, שבכתב ושבועל פה, במלוא חרדת הקודש הראויה להם, מתוך הכרה עמוקה וודאית בכך שהוא נפגש עם דבר ה'. אלא שלמרבה הצער במהלך הדורות צמחו מתוך עם ישראל כתות שונות אשר יסודות אמונת ישראל נשתבשו אצלן (הנצרות המוקדמת, הצדוקיות, הקראות ועוד). עם הופעת תנועת ההשכלה בעם ישראל, נפתח פתח להשפעה נוכרית זו גם בתוכנו, וכך כותב מרן הרצ"ה בשיחותיו (שמות עמ' 276): יש גויים המכנים עצמם אנשי מדע, שאין להם שום שייכות להבנת דברים שמימיים גדולים, הניגשים לדברי קדושה וחותכים אותם לחתיכות חתיכות. לפעולה מנוולת זאת הם קוראים בשם "מדע המקרא". הם מחליטים שפסוק מסויים שייך לדור פלוני, ופסוק אחר לדור אחר, וכדומה. לצערנו, יש גם אנשים בתוכנו, בתוך עם ישראל, שנמשכו אחרי גויים אלה וכו'.

ובספרו "לנתיבות ישראל" כותב מרן הרצ"ה בהקשר זה: השלילה שבגישה המדעית הנהוגה כיום היא בכך שהשורש שלה פסול. הגישה אינה יודעת כיצד יש להתיחס לכתבי הקודש. היא שכחה את היסוד הראשון שבאמונה, שדברי תורה משמים הם. הגישה אינה מבדילה בין כתבי שמים לכתבי בני אדם, ויחסה לשניהם שווה הוא. מאחר וכן, כל רעיון הנראה לה כבלתי מובן, פסול הוא, לפי שהכל נמדד בקנה מדה אנושי.

לפיכך עלינו לידע כיצד יש לגשת, והגישה היא המחייבת את הטיפול לאחר מכן. אנו נגשים למקורות ישראל כאל מקורות שניתנו משמים, שדבריהם אמת,

אמת בלתי מעורערת וכל מגמתנו היא לגלותה ולא ליצור אותה, ולשם גילוייה הרי משתמשים אנו בכל האמצעים העומדים לרשותנו. ככל שנרבה לחקור, נרבה לחטט, כן ייטב, משום שעל ידי כן נבין יותר את האמת.

הדרכה חמישית: מקורות מבוססים

דבריו של מרן הרצ"ה מבוססים תוך הקפדה יתרה על מקורות חז"ל ורבתינו הראשונים. אין מדובר בסברות בעלמא, אלא בתורה שיסודה בהררי קודש, וכפי שמובא בהקדמה לשיחות הרצ"ה (בראשית עמ' 26) בשם מרן רה"ר אברהם שפירא זצ"ל, שאמר: "פלא עצום הוא איך כל מילה של רבנו, יש לה מקור בדברי חז"ל!".

לכן, במהלך לימודנו, נקפיד לבסס את הדברים ולעגנם בדברי חז"ל ובדברי רבתינו הראשונים והאחרונים לאורך הדורות כולם. רק על גבי זה נוכל לשכלל ולהוסיף, בחינת "דור לדור יִשְׁבַח מְעַשֶׂיךָ" (תהלים קמה, ד).

יתן ה' ונזכה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד התורה באהבה. ותעמוד לכולנו זכותו של רבנו הגדול, מרן הרצ"ה, להיות ראויים לפלס את נתיבי גאולתנו לאור האורות הגדולים שהותיר לנו באומר חייו, בכתביו, בכתבי אביו ובתלמידיו.